

MemoriiJurnale

Gabriel Dimisianu (n. 25 ianuarie 1936, Brăila) este unul dintre cei mai importanți și longevivi critici literari ai ultimei jumătăți de veac. Absolvă cursurile Facultății de Filologie a Universității București în 1958 (Secția limbă și literatură română). După absolvire este corector, iar apoi redactor la *Gazeta literară*, al cărei redactor-șef adjunct devine în 1968. Ocupă aceeași funcție o scurtă perioadă la revista *Amfiteatru*, după care se dedică *României literare*, al cărei slujitor de nădejde devine și unde ajunge redactor-șef adjunct, iar apoi director-adjunct. Debutază în *Gazeta literară*, pentru ca ulterior să publice articole critice, recenzii și cronici în *Contemporanul*, *Lucașfărul*, *Flacăra*, *Convorbiri literare*, *Steaua*, *Ramuri* și, evident, *România literară*, unde prezența lui este cea mai vizibilă. Maeștrii lui întru critică sunt Eugen Lovinescu, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu și Perpessicius. Se arată preocupat îndeosebi de proza timpului său, fără să-i ignore însă pe clasici. Debutază în volum în anul 1966. Scrie prefețe la volume de Titu Maiorescu, Ion Ghica, Ion Creangă, I.L. Caragiale, G. Călinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Mircea Eliade, Pompiliu Constantinescu etc. Păstrează în tot ce scrie un ton cumpătat, de om căruia îi displac războaiele și execuțiile critice. Este laureat a mai multe premii literare (Premiul pentru critică și istorie literară al Uniunii Scriitorilor, Premiul „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Premiul Asociației Scriitorilor Români etc.)

Cărți: *Schițe de critică* (1966), *Prozatori de azi* (1970), *Valori actuale* (1974), *Nouă prozatori* (1977), *Opinii literare* (1978), *Lecturi libere* (1983), *Introducere în opera lui Constantin Negruzzi* (1984, ediția a doua, 2007), *Subiecte* (1987), *Repere* (1990), *Clasici români din secolele XIX și XX* (1996), *Lumea criticului* (2000), *Amintiri și portrete literare* (2003, ediția a doua, 2004), *Fragmente contemporane* (2004).

Gabriel Dimisianu

AMINTIRI
ȘI PORTRETE LITERARE

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Radu Paraschivescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Ioana Vilcu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Fedprint

© HUMANITAS, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DIMISIANU, GABRIEL

Amințiri și portrete literare / Gabriel Dimisianu. – Ed. a 3-a. –

București: Humanitas, 2013

ISBN 978-973-50-3800-7

821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cuvânt preliminar

Cartea mea precedentă (*Lumea criticului*, 2000) se încheia cu o secțiune care conținea câteva evocări ale mediului nostru literar, câteva portrete de scriitori contemporani și câteva notații confesive. Lotul acela de texte oarecum improvizat, inclus în ultima clipă, a avut parte de o neașteptat de bună primire. Comentatorii cărții s-au oprit la el în mod special, unii aducând vorba, cu multă bunăvoință, despre ceva ce li s-a părut că ar fi harul narativ al autorului. L-aș fi avut, dar nu știusem, precum eroul lui Molière.

Firește că această întâmpinare nu m-a lăsat nepăsător. Ba pot spune că m-a încurajat să scriu și alte texte de aceeași factură: și evocatoare, și critice. Le-am adunat în cartea de față, care le reia, distribuindu-le altfel în sumar, și pe acelea din secțiunea finală a *Lumii criticului*, de care am amintit. Din punctul meu de vedere, toate comunică și alcătuiesc un întreg, ceea ce m-aș bucura să constate și cititorii.

G.D.

Prezența vechilor scriitori

Am vorbit mai demult despre faptul că generația mea literară nu a polemizat, în perioada începuturilor, cu generația dinaintea ei, aceea care a furnizat numeroase cadre proletcultismului. Nu avea cum să o facă, în condițiile controlului absolut al presei și ale protecționismului de care se bucurau, în epocă, slujitorii zeloși ai realismului socialist, săritori imediat să execute orice „comandă socială“ le-ar fi venit de sus. Cu aceștia nu se puteau angaja polemici pentru că, pur și simplu, ar fi fost interzise. Pe de altă parte însă, la drept vorbind, nici nu prea ne da ghes sufletul să polemizăm, chiar dacă am fi avut voie. Să polemizăm cu cine? Eram conștienți de precaritatea literară a înaintașilor noștri imediați (a celor mai mulți), și, decât să-i combatem, mai potrivit ni se părea că este să-i ignorăm. Să-i ignorăm *ca scriitori*, vreau să zic, fiindcă altfel, ca persoane deținătoare de funcții publice, de posturi înalte în administrația culturală, nu-i prea puteam ignora. De ei depindea adeseori, vai, soarta noastră de mânuitori ai condeiului aflați la început de drum, șansa de-a ne vedea din când în când publicați, de-a lucra în vreo redacție de revistă sau la vreo editură.

Ca scriitori însă, cum spuneam, nu aceștia ne interesau, ci alții, și anume cei *vechi*, exponenții încă activi ai generației glorioase interbelice. Erau vechi și pentru că proveneau dintr-o veche lume, în care își trăiseră cea mai mare parte a vieții, lumea pe care o făcuse țândări „revoluția“. Ne interesau Sadoveanu, Arghezi, Bacovia, Blaga, Barbu, Camil Petrescu, Vianu, Călinescu,

Ralea, Perpessicius, Gala Galaction și alții de mai mică statură literară, dar din aceeași serie, citați cu neșaf și uneori pe ascuns, pentru că mai toți aveau și opere interzise. Îi citeam și le urmăream în același timp aparițiile publice, ale unora mai frecvente, iar ale altora cu totul rare, potrivit raporturilor în care se aflau, mai bune sau mai rele, cu noul regim. Nu le reproșam „colaboraționismul“, faptul că acceptaseră de la guvernanții uzurpatori unele demnități și funcții (nu toți cei amintiți), aceasta nu-i cobora în ochii noștri de acolo de unde îi înălțase, în aceiași ochi, importanta lor operă literară sau critică.

Le observam, desigur, cedările, actele de obediență, excesul pus câteodată în conformism, lucruri care ne indispuneau, ne dureau chiar, dar și înțelegeam că din prețul acesta, plătit de ei, noi trăgeam un folos. Simplul fapt că existau public arunca punți peste o prăpastie, peste hăul creat de comunism între noi și spiritul vechii lumi dispărute.

Erau câteodată convocați să participe la cine știe ce „acțiune culturală“, de care aflând ne înființam îndată acolo, doritori să-i auzim despre indiferent ce subiecte. Le simțeam uneori timorarea în ce spuneau, grija de a nu „greși“, dar ne câștigau întotdeauna prin faptul că nu foloseau limba de lemn a epocii. Iar câteodată lăsau la o parte prudența și își îngăduiau mici libertăți, aluzii critice, în fond benigne, la actualitate, sau lansau doar savuroase vorbe de spirit care și acestea șocau, stârneau vâlvă, contrastând cu stilul înțepenit, posomorât și mereu previzibil al discursurilor epocii.

Îmi amintesc ce succes a reperutat Victor Eftimiu la o întâlnire cu studenții filologi, când, vorbindu-le acestora despre piesele sale noi, se lamenta prefăcut că nu știa cum să-și stăpânească personajele. Eu vreau să le țin pe linie, spunea el, dar ele, personajele, de cum le scap din ochi, o iau la dreapta. În sală rumoare, râsete, iar Eftimiu către adunare, cu o mirare imensă pe față: eu

nu știu la ce vă gândiți voi, dar faptul e fapt, cum nu sunt atent, personajele mele o iau la dreapta.

O glumă nevinovată, construită și ea tot cu tehnica echi-vo-ului, a făcut scriitorul nonagenar Al. Cazaban, invitat la o reuniune literară de la Casa Scriitorilor, pe la începutul anilor '60. A fost poftit în prezidiu, unde se aflau, după cât îmi amintesc, I.M. Sadoveanu, Tudor Vianu, Șerban Cioculescu și parcă și alți scriitori de vază, iar la celălalt capăt al mesei, opus locului în care se afla Cazaban, un înalt activist cultural al vremii, reprezentând C.C.-ul sau Ministerul Culturii. Când i-a venit și lui Cazaban rândul să vorbească, s-a ridicat și a început să spună cât era de măgulit că se afla într-o atât de ilustră companie, la acel prezidiu, ce mare cinste era pentru el să fie alături de I.M. Sadoveanu, de Cioculescu, de Vianu, pe fiecare ridicându-i în slăvi pe rând, pentru ce au făcut și au dres în cultura română. Când a ajuns la capătul șirului, unde era plasat, cum spuneam, înaltul activist, bătrânelul s-a oprit. Și-a scos ochelarii cu rame groase, a privit în direcția omului puterii ca prin cețuri, apoi și-a pus din nou ochelarii, iar și i-a scos, și tot astfel de vreo trei, ori după care a spus candid: pe dumneata te rog să mă ierți, dar nu te văd bine! Culmea e că gluma lui Cazaban s-a dovedit premonitoare, căci la puțin timp după întâmplarea de la Casa Scriitorilor, și fără legătură cu ea, înaltul activist a fost debarcat din funcție și trimis la munca de jos.

Dincolo de elementul anecdotic, sunt de văzut în aceste întâlniri cu vechii scriitori, din epoca de care vorbesc, tot atâtea prilejuri de-a reface legăturile cu spiritul autentic al vieții literare și al adevăratei literaturi. Întunericul coborât peste lumea scriitorilor, ca de altfel peste întreaga societate, se fisura, reîncolțeau speranțe, desigur firave, de revenire la o viață normală.

Unele ieșiri în public ale vechilor scriitori luau dimensiuni de eveniment, mult peste așteptările celor care le inițiau. Astfel s-a întâmplat la prima întâlnire cu cititorii săi a lui Tudor Arghezi,

după anii de interzicere, când s-a organizat la Biblioteca Centrală Universitară un fel de lansare a volumului *Cântare Omului*, dacă mi-aduc bine aminte. Sala de conferințe de la parter se umpluse ochi, precum și intervalurile dintre rânduri, dar și balcoanele, toate gemeau de lume, în special studenți care doreau să-l vadă în carne și oase pe marele poet până nu demult proscris. Arghezi a venit cu oarecare întârziere față de ora anunțată, ceea ce a creat în public îngrijorări, temeri că întâlnirea va fi fost contramandată în ultimul moment. Cu atât mai mare a fost entuziasmul când poetul totuși a sosit, flancat de îngerii păzitori Baruțu și Mițura. Trei ore a fermecat adunarea cu vorbe de duh, cu ironii acide la adresa unuia sau a altuia dintre contemporani, cu harul inimitabil de povestitor.

Când Arghezi, într-un târziu, s-a ridicat să plece, mulțimea a izbucnit în aplauze asurzitoare, apoi a năvălit toată în stradă, deversând trotuarul până la mijlocul Pieței Palatului, lăsând doar un strâmt culoar de trecere până la automobilul din fața intrării. S-a aplaudat iarăși furtunos, îndelung, s-au auzit urale, ceva cu totul neobișnuit în acel timp al severelor supravegheri. Cred că a fost prima (și ultima) ovaționare în stradă, în comunism, a unei persoane particulare, manifestare spontană a iubirii pentru un mare scriitor ieșit de sub interdicție.

Trei momente cu Tudor Vianu

Într-o zi de septembrie a anului 1953, mă aflam într-un grup de „boboci“ puternic descumpăniți, chiar panicați, de faptul că nu găseam sala în care urma să asistăm la primul curs din cariera noastră de studenți filologi, cursul de literatură universală (sau de „literatură de peste hotare“, cum i se mai spunea în epocă). Amețiserăm urcând și coborând etajele incintei din Edgar Quinet, întrebând în dreapta și în stânga, până când s-a găsit cineva să ne spună că nu în localul facultății se ținea acel curs, ci la B.C.U. La B.C.U., ce-o mai fi și asta? Am aflat până la urmă că erau inițialele unei instituții, Biblioteca Centrală Universitară, care găzduia și câteva cursuri de la Filologie, printre ele fiind și acesta care ne interesa. Am pornit grăbiți către frumosul edificiu situat în fața fostului (și azi, din păcate!) Palat Regal, unde în fața intrării, când am ajuns, am constatat că se afla un domn. Un domn trecut de cincizeci de ani, oarecum masiv, purtând un elegant costum gri-închis, tăiat impecabil. Fuma contemplând mișcarea de pe trotuarul celălalt, al Palatului. Cineva dintre noi a găsit cu cale să-i ceară acelui domn o informație: nu cumva știa dacă aici, la B.C.U., se țineau cursuri pentru studenți? Ne cuprinde pe toți cu privirea, eram vreo cinci-șase, și ne întrebă la rândul său: Sunteți în anul I? La răspunsul nostru afirmativ, ne spune scurt: Atunci intrați, că vin și eu.

Abia în acel moment mi-am dat seama că interlocutorul nostru era chiar Tudor Vianu, vestitul profesor al facultății în

care tocmai fusesem admis, despre care știam unele lucruri nu numai din auzite, dar și din citite. Pășrez și azi un volum al său parcurs încă din liceu, *Masca timpului*, o cărțuție care acum abia se mai ține în copertile ei verzui, editată în 1926 de Librăria Diecezană din Arad, perfect asemănătoare, ca format, cărților apărute în „Biblioteca pentru toți“ antebelică, numai că acelea aveau copertile de culoare portocalie.

Intrând în aula bibliotecii, cum fuseserăm îndrumați, am observat că alți „boboci“ se descurcaseră mai repede decât noi, erau deja instalați, cei mai mulți în băncile din spate, unde ne-am strecurat și noi, întârziată. Vianu a intrat, a mers în față, dar nu a urcat treptele podiumului, ci a venit înaintea primului rând de bănci de unde ne-a privit câteva secunde în tăcere. Apoi, zâmbind, ne-a adresat următoarele cuvinte:

— Veniți mai aproape, de ce vă sfițiți, reputația mea este de om cu moravuri blânde.

Ne-a cucerit îndată cu acest fin umor care-i pigmenta întotdeauna, de altfel, discursul profesoral, îi umaniza erudiția, cum aveam să constat, cu delectare, de-a lungul celor trei ani ai cursului său de literatură universală. Nu concepeam, pe atunci, că m-ar putea lovi o altă nenorocire mai mare decât aceea de-a fi nevoit să lipsesc de la acest curs. Har Domnului că nu mi s-a întâmplat niciodată.

Următorul moment cu Tudor Vianu va contrazice oarecum „blândețea“ evocată în episodul de mai înainte, acea trăsătură a firii sale la care singur ne trimisese, deși pe jumătate glumind, de bună seamă.

Eram în anul III, cred, și așteptam, împreună cu alții, să intru în sala unde examina Tudor Vianu, când ușa s-a deschis și au ieșit cam precipitat două colege ale noastre, roșii la față și tăcând dârz. S-au îndepărtat în grabă. Treaba lor, ne-am zis, dar ușa s-a deschis din nou și a ieșit de astă dată Venera Anto-

nescu, asistenta lui Tudor Vianu, care, spre surpriza (ca să nu spun stupefacția) noastră, a izbucnit în plâns. Nu se putea opri și cu greu am reușit să deslușim de la ea că profesorul s-a supărat, că este furios la culme, că fetele se prezentaseră lamentabil, absolut lamentabil, pe noi acest din urmă lucru nemirându-ne totuși prea mult.

Într-adevăr, fetele care-l scosese din pepeni pe Tudor Vianu, bietele de ele, erau produsul politicii din acei ani de însănătoșire a efectivelor studențimii, recrutate, ca și alții, direct din „producție“ și trecute repede, în loc de liceu, printr-o așa-zisă facultate muncitorească de doi ani, și apoi aduse la Filologie fără a mai fi dat, ca noi, ceilalți, examen de admitere. Aveam câțiva astfel de colegi, toți mai vârstnici decât noi, care se chinuiau să țină pasul cu ceilalți, în general nepreaizbutind. Cine știe ce prăpăstii debitaseră cele două nefericite, încât olimpiantul Tudor Vianu, spre groaza Venerei Antonescu, să strige la ele ca scos din minți: „Afară, afară, să vă fie rușine, voi veți nenoroci școala românească!“ Consternați, nu știam ce să facem; profesorul rămăsese singur înăuntru, asistenta plângea în continuare, ce să facem? Unuia i-a venit totuși ideea salutară: „Să între neamțul!“ Neamțul era colegul și bunul meu prieten Arthur Beyrer, redegist care studia împreună cu noi, viitorul lingvist eminent, mult apreciat de Iorgu Iordan. Văzându-l, Tudor Vianu, care îl cunoștea, s-a calmat într-adevăr. A vorbit cu el despre Germania, despre Tübingen, iar examenul a fost reluat. Când am intrat eu, situația se „normalizase“ cu totul și am avut, pe deasupra, și șansa unui subiect care-mi convenea: *Don Quijote*, romanul pe care-l citisem și răscitisem în adolescență în versiunea, e drept prescurtată, dar nu rea, a lui Al. Popescu Telega.

Când am vorbit, se putea să nu o fac?, despre sublimitatea actelor nebunești ale eroului mării cărți (un loc comun, desigur, al exegezelor cervantești), Vianu m-a oprit cu o întrebare:

— Dar ce concept opui dumneata sublimului, noțiunii de sublim?

— Urâtul, am răspuns, după ce m-am gândit câteva clipe, simțind însă chiar în timp ce răspundeam că nu nimerisem exact ținta.

— Nu crezi că grotescul ar fi mai potrivit, m-a consultat zâmbitor, colegial ai fi zis, Vianu, sunt din aceeași familie, într-adevăr, dar ca intensitate parcă e mai potrivit grotescul, nu crezi?

Credeam, fără doar și poate.

Ultimul moment cu Vianu, pe care țin să-l evoc aici, nu l-am trăit direct, ci îl știu de la Sorin Titel, care îl trăise. Am vorbit cu alt prilej despre urmările nenorocite ale evenimentelor din 1956 asupra studenților de la Filologie: anchetări la Securitate, arestări, scoateri din facultate. Una dintre victime a fost și Sorin Titel, exmatriculat înainte de încheierea anului IV, un adevărat dezastru pe care nu îndrăznise încă să-l mărturisească părinților, după cum povestește și în romanul neterminat *Melancolie*, construit pe aspecte biografice abia voalate. Se ivise totuși șansa unei reînmatriculări la Cluj, chiar cu pierderea unui an, dar trebuia să fie sprijinit pentru asta de cineva cu autoritate. Decanul, un renumit lingvist, ajuns în anii târzii senator F.S.N., a refuzat orice sprijin, poate nu din rea voință, dar din frică, în orice caz, de autoritățile politice. Sorin s-a dus atunci, însoțit de o colegă a noastră și ea supusă persecuțiilor din aceleași motive, acasă la Vianu, care i-a primit și i-a ascultat, nerostind decât la urmă câteva vorbe care-i implicau și pe alții, nu doar pe cei doi: „Bieții copii, prin ce le e dat și lor azi să treacă.“ Apoi, îndată, l-a sunat pe Daicovici, rectorul de la Cluj, explicându-i ce și cum și rugându-l să-l primească în facultate pe Titel, măcar de la toamnă. Inervenția a avut efect și Sorin și-a reluat studiile la Cluj, din nefericire numai pentru o lună.

Cuprins

Cuvânt preliminar	5
Prezența vechilor scriitori	7
Trei momente cu Tudor Vianu	11
Georgeta Mircea Cancicov	16
Ury Benador	19
O vizită la Tudor Arghezi	28
Zaharia Stancu	32
Streinu și Cioculescu	36
Mihail Crama	39
Ion Caraion	43
O mărturie	46
Ivașcu	48
Mâniile lui George Ivașcu	51
Geo Dumitrescu	54
Paul Georgescu	61
Ov. S. Crohmălniceanu	68
Cămarile memoriei	75
Din tinerețea lui Sorin Titel	80
Orgoliul creator	95
Amintiri dintr-o tipografie	102
Strada Naipu 20	113
Nicolae Velea	118
Din tinerețea lui Fănuș Neagu	126
Mesajul	134
O întâmplare cu Ștefan Bănulescu (pagină de jurnal)	139
Afnități bucureștene	142

Tiberiu Utan	145
Marcel Mihaș, poet și publicist	147
Leul în iarnă	153
O fică a Bărăganului	156
Martorul obosit	160
Asumarea vechimii	163
După o lungă absență	167
Arta seducătorului	173
Modelul Iorgulescu	177
O dramă din copilărie	182
Profesorul Vicol	185
O librărie din Brăila	188
Copilărie furată?	202
Fotografii vechi	207
Jurnalul distrus	209